

ВІРІ ВІКТОРІВНІ ПРОТОПОПОВІЙ – 70 РОКІВ

Відомому українському ботанику, Лауреату премії ім. М.Г. Холодного НАН України, доктору біологічних наук, провідному науковому співробітникові Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України Вірі Вікторівні Протопоповій виповнилося 70 років.

Віра Вікторівна Протопопова народилася 2 березня 1933 р. у м. Харкові в родині видатного вченого в галузі психіатрії, фізіології та патології вищої нервової діяльності людини, академіка АН УРСР Віктора Павловича Протопопова та лікаря Римми Всеволодівни Протопопової-Соболевської, до яких вдячна донька на все життя зберегла любов і повагу.

З 1952 до 1957 р. В.В. Протопопова навчалася на біологічному факультеті Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. З теплотою вона згадує про свої студентські роки, ботанічні практики, своїх університетських викладачів – академіків Д.К. Зерова, О.В. Топачевського, Д.Л. Фердмана, а особливо –

В.В. Протопопова

професора ботаніки О.Л. Липу, якого ще й досі лагідно називає "мій професор".

Закінчивши КДУ, В.В. Протопопова спочатку працювала молодшим науковим

співробітником Ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна КДУ, а з 1958 р. і дотепер, майже 45 років, трудова і наукова діяльність Віри Вікторівни пов'язана з відділом вищих рослин Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України. Роботу в цьому Інституті вона розпочала на посаді старшого лаборанта у відділі, керованому професором М.І. Котовим, який завжди мав власні принципові судження з усіх питань систематики, флори та рослинності, історії розвитку рослинного світу, їхніх прикладних аспектів і привчав до цього й своїх учнів. Учений справив глибокий вплив на формування молодого ботаніка і вибір нею напрямку подальших досліджень. Під керівництвом М.І. Котова В.В. Протопопова навчалася в аспірантурі (1961–1964), виконала свої перші експедиційні дослідження, збирила перші флористичні матеріали, опублікувала першу наукову статтю, а в 1966 р. — успішно захистила кандидатську дисертацію на тему "Адвентивні рослини Лісостепу і Степу України". Продов-

жуючи критико-систематичні опрацювання різних таксонів судинних рослин і флористичні дослідження різних регіонів України, особливу увагу вона зосереджує на вивченні рослин, занесених з інших районів, і динаміки флори під дією антропогенного фактора. Розвиваючи та поглиблюючи ці дослідження, в 1989 р. Віра Вікторівна захистила докторську дисертацію на тему "Синантропная флора Украины", яка стала основою монографії "Синантропная флора Украины и пути ее развития". У 1996 р. за цикл праць, присвячених дослідженню процесів синантропізації флори України, їй присуджено академічну премію ім. М.Г. Холодного. Нині разом зі своїми учнями та колегами В.В. Протопопова продовжує плідно розвивати цей актуальний напрям досліджень.

Як і для кожного ботаніка, для Віри Вікторівни надзвичайно важливими, особливими подіями були і залишаються експедиції та експедиційні виїзди, оскільки це основа для її наукових пошуків

Перша експедиція В.В. Протопопової з професором М.І. Котовим (перший праворуч)

і узагальнень. Із щорічних поїздок у різні регіони України (Карпати, Полісся, Лісостеп, Причорномор'я, Донбас, Крим) та за її межі (Кавказ, Мещера, Мордовія, Молдавія, Середня Азія та ін.) вона привозить ретельно виконані флористичні описи, численні гербарні збори, багато з яких виявляються новими знахідками, а також цікаві фотоматеріали. Уже під час своєї першої експедиції на Кавказ Віра Вікторівна знайшла рідкісний вид *Himantoglossium caprinum* (M. Bieb.) K. Koch, який на той час вважався ендеміком Криму. Тонка спостережливість і ґрунтовні фахові знання дозволили їй виявити велику кількість нових видів для флори України та Східної Європи: *Diphysium issleri* Rouy, *Diphysium zeilleri* (Rouy) Damboldt, *Lepidium virginicum* L., *Oxalis europaea* L., *Trifolium angulatum* Waldst. et Kit., *Xanthium rupicola* Holub, *X. saccharatum* Wallr. та ін.

В.В. Протопопова – автор і співавтор понад 150 наукових праць, у т.ч. 15 монографій у галузі класичної фундаментальної ботаніки – флористики, систематики, фітогеографії, флоросонології. Ці праці широко відомі в Україні і далеко за її межами.

Чільне місце в дослідженнях Віри Вікторівни посідає вивчення адвентивної та синантропної флори. Значущість цих досліджень невинно зростає не тільки в Україні, а й в усьому світі. Вона також відомий дослідник і великий знавець таких рідкісних і своєрідних груп рослин, як папороті та орхідеї.

В.В. Протопопова – визнаний авторитет серед флористів, дослідників синантропної флори. Вивчаючи флору, її динаміку та особливості формування, вона вперше виділила синантропну фракцію флори України і довела, що це

наймолодший елемент регіональної флори, який формується адекватно впливу антропогенного фактора і розвивається за певними законами на основі тієї чи іншої регіональної флори; висунула гіпотезу щодо існування порога видової різноманітності синантропних флор і розробила кількісний показник для оцінки екологічного стану різних регіонів країни; запропонувала оригінальне трактування походження деяких вузьколокальних ендемічних видів від археофітів, висловила припущення, що еволюція адвентивних рослин у межах вторинних ареалів відбувається шляхом квантового, гібридного або алополіплоїдного формо- та видоутворення переважно симпатричних і маргінально-симпатричних рас; окреслила загальну спрямованість процесів синантропізації і модернізації флори України, сформулювала закономірності розподілу основних груп видів рослин синантропної флори.

Розвиваючи цей напрям досліджень, В.В. Протопопова вивчає вплив процесу адвентивізації флори на стан фіторізноманіття природних і антропогенно трансформованих екосистем, інвазійний потенціал флори України, шляхи еволюційних змін популяцій видів адвентивних рослин, що відбуваються у процесі їхньої натуралізації, а також закономірності формування урбанофлор.

Віра Вікторівна здійснила критико-систематичний аналіз цілої низки своєрідних таксонів, як чи не єдиний в Україні їхній фахівець і монограф. Результати аналізу видового складу *Polypodiophyta*, *Equisetophyta*, *Lycopodiophyta*, родин природної (*Orchidaceae*) та адвентивної флори (*Amaranthaceae*, *Asteraceae*, особливо родів *Xanthium* L., *Helianthus* L., *Balsaminaceae*, *Commelinaceae*,

Onagraceae, Portulacaceae, інших таксонів судинних рослин) наведено у багатьох монографіях і флористичних зведеннях: "Визначник рослин України" (1965), "Бур'яни України" (1970), "Флора европейской части СССР" (т. 2 — 1976, т. 4 — 1979 р., т. 5 — 1981, т. 7 — 1994), "Визначник рослин Українських Карпат" (1977), "Червона книга Української РСР" (1980), "Хорология флоры Украины" (1986), "Определитель высших растений Украины" (1987), "Червона книга України" (1996), "Екофлора України" (2001), а також у серії наукових статей у фахових періодичних вітчизняних та зарубіжних виданнях.

Багато часу ювіляр приділяє вихованню молодих науковців. Під керівництвом В.В. Протопопової підготовлено і захищено дві кандидатські дисертації; нині вона керує науковою роботою ще двох аспірантів. Віра Вікторівна завжди готова допомогти молодим дослідникам, які часто приїздять до неї за порадою з різних куточків України, щедро ділиться науковими ідеями та життєвим досвідом.

В.В. Протопопова небайдужа і до популяризаторської роботи, в якій розкрилися її бажання, потреба і вміння писати, передавати свої знання іншим. У співавторстві з Т.Л. Андрієнко, Б.В. Заверухою, С.С. Морозюк, Л.С. Пановою вона написала кілька науково-популярних книжок — "Альбом з ботаніки" (1979), "Охраняемые растения Украины" (1983), "Степові рослини" (1983), "Трав'янисті рослини" (1986), "Весняні рослини" (1987), "Рослини-мандрівники" (1989), які розраховані передусім на молодь — учнів середніх і старших класів шкіл, студентів вищих навчальних закладів, аспірантів, учителів, а також тих, хто цікавиться чарівним світом рослин і вболіває за його збереження. В цих

виданнях у художній формі описані морфологічна будова, біологічні особливості, екологічна приуроченість природних і занесених видів рослин, подано етимологію їхніх назв і відомості щодо цілющих властивостей, наведені цікаві факти про шляхи переселення "прибульців" у нові місця.

В.В. Протопопова неодноразово була серед організаторів міжнародних форумів, брала безпосередню участь у роботі міжнародних конференцій і симпозіумів з питань синантропної флористики та систематики орхідей у Естонії, Німеччині, Польщі, Росії, Словаччині, Угорщині. Її виступи завжди викликали великий науковий інтерес.

Віра Вікторівна виконує чимало громадських доручень: є членом Національної комісії з Червоної книги України, головою секції історії науки Українського ботанічного товариства, членом редакційної колегії "Українського ботанічного журналу", спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій при Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України та ін.

Прочитавши написане вище, мимоволі замислюєшся: якою ж є Віра Вікторівна як особистість, а не лише як учений, добре знайий в Україні та за її межами? Дивишся на фото, вміщене в цій статті, і бачиш чарівну жінку, добру і щирю, красиву і скромну. А скромність та частенько заважає їй, змушуючи забувати про свої здібності, таланти, про те, які чудові вірші вона пише, як гарно малює. Та хіба ж тільки про це? Її переповнює любов і доброта до людей, рослин, тварин, до всього живого. Вона намагається допомогти всім і кожному, хто потребує допомоги. Робить добро, поспішає його робити, часто забуваючи про себе. Щоб людям було добре. Ма-

буть, саме тому так важко було знайти серед її численних світлин ту, на якій би вона була сама. Починаючи з наймолодшого віку – завжди з людьми, серед людей. А ще – Віра Вікторівна надзвичайно відповідальна людина. Завжди і в усьому. Інтелігентна, доброзичлива, працьовита, принципова, розумна, з гострим почуттям гумору.

Свій ювілей Віра Вікторівна Протопова зустрічає у розквіті творчих сил, сповнена нових ідей і творчих задумів. То ж побажаємо їй доброго здоров'я, довголіття, натхнення, творчих звершень на многії і благії літа.

**Т.М. Черевченко, В.І. Мельник,
С.В. Клименко, А.П. Ільїнська, М.В. Шевера**